

Sytdykova I.V., PhD, Associate Professor.
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv
**THE NEW RESEARCH PARADIGM OF WRITTEN
COMMUNICATION**

The article points out the idea of complex approach to studying the writing communication. The review of the history of written communication, topical issues of research and different points of view on the nature of its correlation with oral communication is given.

Key words: *written language, writing communication*

УДК 811.111.37

Скибицька Н.В., к. філол.н., асист.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДЕЙКТИЧНІ ФУНКЦІЇ ПРЕФІКСОЇДНИХ ОСНОВ З ТЕМПОРАЛЬНИМИ ЗНАЧЕННЯМИ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто роль прикметників та іменників у вираженні часових значень у сучасній англійській мові. Основним засобом творення їх є префіксоїдні основи та префікси, що упорядковують часову вісь у плані минулого (дуже давнього, давнього, попереднього, колишнього) – теперішнього позачасового та наступного, нового. Окреслено роль інтернаціональних основ-виразників категорії темпоральності в сучасній англійській мові.

Ключові слова: *часовий дейксис, категорія темпоральності, префіксація, осново- і словоскладання, інтернаціоналізми.*

Функціональний аналіз багатьох категорій, розпочатий у лінгвістиці в сімдесяті роки, дав цікаві наукові факти, що сприяли упорядкуванню уявлень модальності, персональності, темпоральності, локативності тощо в мовах [Бондарко 1997]. Він розширив також сферу компаративних дослідження цих категорій. Для прикладу згадаймо докладний опис категорії аспектуальності О.В. Петрухіною [Петрухина 2009], зіставне вивчення родів дієслівної дії у східнослов'янських та новогрецькій мовах [Клименко 2013].

Актуальним залишається дослідження взаємозв'язку семантичних варіантів цих категорій як в одній окремій, так і в кількох мовах. На особливу увагу заслуговують способи

впорядкування категорій. До таких належить і категорія темпоральності в сучасній англійській мові. З достатньою повнотою у ній описано роль дієслів в окресленні часового дейксиса з погляду співвідношення часу повідомлення з моментом мовлення, позамовного і мовного часу, обставинних лексичних конкретизаторів часу тощо. Менше приділено уваги ролі іменників та прикметників у вираженні часового дейксиса, передачі ними векторного характеру ознакових слів.

У цьому плані на особливу увагу заслуговують взаємозв'язки словотворення, морфології, синтаксису й лексики, що впливають на окреслення часової осі. Безпосереднім об'єктом нашого аналізу стали композитні й префіксальні прикметники та іменники сучасної англійської мови з часовими ознаками. Предмет аналізу – роль префіксів та префіксоїдів у вираженні ад'єктивної темпоральності, що хоч і перебуває на периферії однойменного функціонально-семантичного поля, однак відіграє помітну роль в оформленні його лексики та творенні неологізмів.

Докладне вивчення ролі основоскладання і префіксації в оформленні темпоральних слів англійської мови уможливило краще усвідомлення ролі в ній позиційного словоскладання, що допомагає згортанню двох одиниць в одну складну.

Дослідження показують, що темпоральні прикметники в східнослов'янських мовах реалізують часову вісь через зіставлення теперішнього позачасового з минулим, попереднім, початковим, з давньоминулим та наступним, новим, причому центром зіставлення виступає ознака в теперішньому позачасовому. Воно реалізоване префіксоїдними першими основами композитів, поєднуваними з другими складниками, що корелюють з відносними прикметниками: *давньо-, старо-, архео-, палео-, прото-, першо-, перво-* та *ново-, нео-*, рідко *нюо-, після-, мета-*: *давньогипетський – старогипетський – єгипетський; давньогрецький – старогрецький – грецький – новогрецький*. Частина з цих основ становлять запозичені інтернаціональні одиниці. На сучасному етапі розвитку мов своїм існуванням вони здебільшого зобов'язані англійській мові, з якої запозичуються слова з цими основами. Накопичення таких слів сприяє усвідомленню цих компонентів як окремих словотворчих засобів, придатних для творення гібридних слів у мовах. Характер їхнього використання при збереженні тотожного значення (ідеосемія) і

часткової подібності форми (ідіоморфія) відрізняється від мови до мови, хоча й зберігає схожість реалізації часової вісі ознак. Останню представляють композити, афіксальні слова та розчленовані номінації-словосполучення.

Використання лексичних фігур (схем), запропонованих А.О.Білецьким для зіставлення семантично подібних груп лексики, показує, що українська, російська та новогрецька мови тяжіють до окреслення часової вісі ад'єктивами, утвореними основокладанням та афіксацією: *укр. праслов'янський – давньослов'янський – старослов'янський – слов'янський, рос. праславянський – древнеславянський – славянський, новогр. протослаβικός – палаіослаβικός – слаβικός* [Білецький 2012; Клименко 2013]. Англійська мова вдається до композиції та словоскладання, причому в композиції вона використовує грецький компонент proto- зі значенням префікса пра- "найдавніший": *the Proto-Indo-European, the Proto-Germanic (або Teutonic) Languages*, хоча інколи використовує і префікс pre-: *pre-English*, а також словоскладання з old та означеного з ним прикметника з іменником: *Old English, Old High German, Old Arabic; Proto-Slavic – Common Slavic – Slavic; Pre-English – Old English – (Modern) English*; *праслов'янський – давньослов'янський – слов'янський*.

Часову вісь наступного, окреслену українськими та російськими композитами типу *укр. новоукраїнський, рос. новоукраинский, гр. νεοελληνικός*, в англійській передає словосполучення *Modern English*, хоча в усіх названих мовах існують словосполучення на зразок *современный русский, сучасний український, сучасний англійський*. В окремих випадках використовується префіксоїдна основа *new*. Вона може рідко поєднуватися з прикметниками, утворюваними від іменників на зразок *New Age* Новий вік, назви сучасного синтетичного релігійного культу, сучасного окультизму та похідні від нього: іменник *New Ager* та прикметник *New Ager*; *Neoquantity* сучасний варіант кількісної теорії грошей, а найчастіше бути означенням іменників: *new age healing* – паранормальне цілительство та *New Agenda Coalition* – Коаліція нового порядку дня, а також *New Agnoetae* – нові агноїти.

Семантичний простір прикметника *new* в сучасній англійській мові часто займають слова contemporary: *contemporary architecture* – сучасний архітектурний стиль, modern: *modern Form of the metric system* – сучасний варіант метричної системи, *the modern Jazz* –

сучасний джаз, та *present, present-day: the present-day car* – сьогоденній автомобіль.

Характерною особливістю прикметника *new*, поєднуваного з іменниками в сучасній англійській мові в межах термінологізованих словосполучень, є відсутність у них антонімічних лексичних одиниць з *Old* та *Ancient*. Вони утворюють опозицію до ознаки теперішнього позачасового, а не пари старий-новий, пор. давньовулканічна порода *old volcanic rock*, античне зрошування *ancient irrigation*, прадавнє / античне ремесло *ancient skill*.

У сучасній англійській мові префіксоїдна основа *new* найчастіше трапляється в складі темпоральних віддієслівних прикметників, уточнюючи значення так званого результативного стану: *new-fallen, new-fledged, new-found, new-founded, new-laid, new-made, new-minted, new-onset*. Зі словами, що складу яких входить основа *new* успішно конкурують похідні, що є наслідком приєднання прислівника *newly* до віддієслівного прикметника: *newly-appointed, newly-built, Newly Independent States, newly installed, newly launched, newly designed, newly elected*.

Творення таких прикметників продуктивне в сучасних східнослов'янських мовах: *новозбудований, новопостроєний, новоорганізований, новоорганізований, новопризначений, новоназначений*, а також новогрецькій: *νεοχτιστος, νεοϋστατος, νεοδιόριστος*.

Часову вісь минулого – теперішнього позачасового, нового в сучасній англійській мові характеризують запозичені з грецької мови основи *архео-* і *палео-*, що властиві науковому стилю англійської мови і спеціалізуються на вираженні значень *paleo-* дуже давній: *палеоботаніка, палеоантропология; paleobasin палеобасейн, paleobiochemistry палеобіохімія, paleobiogeography палеобіогеографія, paleocerebellum давня частина мозочка, paleo asiatic палеоазійський, Paleo-Christian ранньохристиянський* або античного *археоптерикс, archaeoastronomy археoaстрономія, archaeoastronomer давній астроном, archaeobotany археоботаніка, archaeography археографія* і т. д.

Грецька за походженням основа *нео-* в англійській мові продуктивніша від двох попередніх. У термінологічних системах вона означає нові течії, напрямки в наукових, культурних та суспільних сферах: іменники *neodarwinism, neoplatonism, neorealism*; прикметники *neophreudian, neoclassic, neoplatonic*. Ця лексика також стає частиною інтернаціоналізмів.

Особливе місце в позначенні часового дейксиса прикметниками та іменниками належить основі *retro-*, яку англійська мова запозичила з латинської. Вона трапляється в численних словах-термінах. У східнослов'янських мовах та новогрецькій також функціонує ця основа, що прийшла до них за посередництва французької мови від *rétrospectif*.

У згаданих мовах *ретро-*, *ретро-* стала продуктивним словотворчим засобом, за допомогою якого утворюються слова, переважно іменники, на позначення певного стилю в моді, мистецтві тощо: *ретрохіт*, *ретрошлягер*, стіл *ретро*, *retro-car*, *retro-chic* елегантний у стилі "ретро". Натомість, у сучасній англійській мові ця основа здебільшого трапляється в термінологічній лексиці зі значенням "зворотна дія, рух": *retrovirus* ретровірус. Терміни з нею проникають у східнослов'янські мови, пор. в сучасній українській: біол. *ретрогресія* – *retrogression*, *ретротранспозон* – *retrotransposon*.

Лексикон сучасної англійської мови поповнюється одиницями з темпоральними значеннями, до складу яких входять префіксоїдні основи *ex-*, *meta-*, *post-*. Усі вони інтернаціональні й запозичені в англійській мові з латини та грецької. Такі префіксоїди спеціалізуються на вираженні ознак осі часу, що зорієнтована в минуле, колишнє *ex-* та наступне *post-*, *meta-*. Вони продуктивні в творенні термінологічних неологізмів і техніка їхнього поєднання відповідає вимогам словоскладання завдяки вираженню ними регулярних стандартних значень. *Ex-* закріплена за назвами осіб, що колись обіймали певні посади, мали звання, здобули певний соціальний статус, але втратили його: *ex-emperor* екс-імператор, *ex-minister* екс-міністр, *ex-governor*, *ex-priest*, *ex-millionaire*, *ex-addict*, *ex-convict*, *ex-airline aircraft*. Причому в англійській мові *ex-* має більше можливостей до сполучення з іншомовними основами, ніж у східнослов'янських мовах. Цей префіксоїд може стосуватися офіційних посад *екс-президент*, *екс-губернатор*. Він може позначати колишні сфери діяльності *екс-бос*, *екс-модель* та певні стосунки людей: *екс-хлопець*, *екс-коханець*, їхній стан: *екс-наркоман*, *екс-засуджений*, *екс-мільйонер*.

Ця група лексики поповнюється новими іменниками, причому багато з них належить до інтернаціоналізмів. Серед слів з *ex-* трапляються власні назви: *ex-Warsaw Pact Countries* країни-учасниці колишнього Варшавського договору.

Характерною рисою англійської мови в означуванні часової осі в минулому є використання прикметника *then* у ролі означення. Він стає в багатьох випадках конкурентом префіксоїда *ex-*: *the then President* – тодішній президент, *the then Prime Minister* – тодішній прем'єр-міністр, *the then secretary* – тодішній секретар, відсилаючи ознаку не до неозначеного колись, а до якогось певного періоду існування в минулому.

Часову вісь у напрямку здійснення ознаки в наступному після існування її в теперішньому окреслює запозичений префіксоїд *post-*, що надає значення "потім, після відрізка часу, вказаного твірною основою". Префіксоїд *post-* в англійській мові тяжіє до поєднання з прикметниками: *Post-Cold War era*, *post-Soviet Atate affairs*, *post-colonialistic policies*, *post-totalitarian transition*, *post-structuralism*, *postnaturalism*, *post-constructivism*, *postmodernism*.

З цим префіксоїдом корелюють за значенням запозичений з грецької *meta-* та питомий *after*. Від *post-* компонент *meta-* відрізняється сферою використання: він трапляється здебільшого в науковому та публіцистичному стилях і переважно в складі іменників-інтернаціоналізмів: *metagenesis*, *metamorphosis*, *metastasis*, *metathesis*, *metalanguage*, *mataanalysis*. У багатьох перекладних кальках новогрецької мови *meta-* послідовно замінює компонент *post-*: *post-doctoral*, *μεταδιδασκικός*, *post-classical* *μετακλασσικός*, *post-graduate* *μεταπτυχιακός*, *post-operative* *μετεχειρητικός*, *post-industrial* *μεταβιομηχανικός*.

Префіксоїд *after-* відзначається широкою сполучуваністю з прикметниковими основами, співвідносними з іменниками або іншими прикметниками: *after-tax proceeds* сума прибутку після сплати податку, *after-the-fact circumstances*, *aftermost* самий задній, останній, *afterpayment* наступний платіж, доплата, *after-care* виховально-випраний вплив (нагляд), *aftercare service*, а також віддієслівними прикметниками: *after-acquired* набутий пізніше, *after acquired property*, *after-born child* дитина, яка народилася після смерті батька, *after-discovered evidence* доказ, що відкривається після розгляду справи судом першої інстанції, рідше прислівниками: *afterwards*.

У англійській мові на вираженні значення ознак у попередній період порівняно з указаним твірною основою спеціалізуються префікси *ante-* та *pre-*. Обидва вони можуть поєднуватися з прикметниковими, іменниковими та дієслівними основами. Більша активність властива префіксу *pre-*. Він поєднується з відносними прикметниками, які

мотивовані особовими іменами: *pre-Christian* дохристиянський, *pre-Columbian* доколумбовий, *pre-Gorbachew* догорбачовський.

Деякі з них стали науковими термінами *pre-Hilbert norm* догільбертова норма, *pre-Hilberspace* догільбертовий простір, *pre-Raphaelite* дорафаелітський, *pre-Socratic* до сократівський.

Мотиваторами слів з префіксом *pre-* є іменниками: *pre-bill* попередній рахунок, *pre-election* попередні вибори, *pre-study* попереднє вивчення, *pre-talks* попередні переговори. Ними можуть бути дієслова: *pre-arrange* заздалегідь готувати, *pre-establish* заздалегідь встановлювати, *pre-plan* планувати заздалегідь та прикметники: *pre-agrarian* доаграрний, *pre-capitalist* докапіталістичний, *pre-market* передпродажний, *pre-monopoly* домонополістичний, *pre-retirement* передпенсійний, *pre-war* довоєнний.

Префікс *ante-* здебільшого формує ретроспективу попереднього в середовищі ад'єктивів: *antenuptial* дошлюбний, *antepartum* дородовий, *antepyrctic* долихоманковий, рідше дієслів *antecede* передувати (від нього утворений іменник *antecedent* попередник, предок) або іменників: *antecessor* – предтеча, продром, *antedate* дата, поставлена заднім числом. Деякі з цих слів утворюють лексичні антоніми з лексемами, до складу яких входить префіксоїд *post-*: *antemortem* до смерті – *postmortem* після смерті, *antenatal* допологовий – *postnatal* післяпологовий. Такі пари формують також слова з префіксами *pre-* та *post-*: *presurgical* / *preoperative* – *postsurgical* / *postoperative* (пор. ще *postop* післяопераційний пацієнт).

У семантичному просторі виразників часових ознак перебуває префікс *fore-*, що серед інших значень реалізує сему "передування в часі". Він сполучається з дієсловами, підкреслюючи дію, що йде в часі перед названою твірним дієсловом: *to forecast* передбачувати, прогнозувати, *to foresee* передбачувати, *to forearm* озброювати наперед, *to forebode* передчувати, *to foredoom* визначати наперед (долю), *to forejudge* визначати наслідок наперед, *to foreknow* знати наперед тощо.

Fore- приєднується до іменників, окреслюючи давність походження, попередність чого-небудь у часі: *forebear* пращур, попередник, *foreboding* пророкування, *foreknowledge*, *foresight*, *forethought* передчування. Такі слова виявляють словотвірний і лексичний паралелізм із східнослов'янськими лексемами, до складу яких входить префікс *перед-*.

Розглянутий матеріал підтверджує активність використання у сучасній англійській мові префіксів і префіксоїдів у словотвірній реалізації темпоральної семантики прикметниками, іменниками та дієсловами. Здебільшого вони окреслюють часову вісь слідування ознак у минулому – теперішньому позачасовому – наступному.

Вимір минулого може конкретизуватися в межах слів ознаками минулого – попереднього, прадавнього, рідше наступного. У сучасній англійській мові порівняно зі східнослов'янськими та іншими германськими (скажімо, німецькою) значно більшу роль у формуванні осі часових ознак відіграє позиційне словоскладання (пор. *пізньосередньовічний*, *позднесредневековий*, *later-medieval*; *пізньовікторіанський*, *Late Victorian*; *пізньогрецький*, *Late Greek*), характерне для зіставлення пізнього і раннього в часі (пор. *.... ; *late-tectonic* пізньотектонічний та *early modern* раннього нового часу, *early Georgian* ранньогеорганський, *early-geosyncline* ранньосинклінальний, а також давнього *Old Norse* давньоісландський, *Old Irish* давньоірландський, *Old German* давньогерманський і нового). Останні в поодиноких випадках оформлені як композити – лексичні антоніми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Белецкий А.А.* Из наблюдений над морской лексикой венгерского языка / Білецький А. О. Вибрані праці. – К., К.: Видавн. дім Д.Бураго, 2012. – С. 159 – 163.
2. *Бондарко А.В.* Темпоральность / Теория функциональной грамматики. – Ленинград: Наука, 1977. – 197 с.
3. *Клименко Н.Ф.* Способы глагольного действия в новогреческом и украинском языках // Греция и Кипр: язык, культура, страны: – М. –: МГИМО. – Университет, 2010. – С. 19 – 30.
4. *Петрухина Е.В.* Русский глагол: категории вида и времени. – МАКС Пресс, 2009. – 208 с.
5. Проблемы функциональной грамматики: Полевые структуры / Отв. ред. А.В.Бондарко, С.А.Шубик. – СПб.: "Наука", 2005. – 480 с.
6. *Collins Concise Dictionary.* – 21st century edition. – Glasgow: HarperCollins Publishers, 2001. – 1767 p.
7. *Hornby A. S.* Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. – Oxford: Oxford University Press, 1997. – 1428 p.
8. *Roget's Thesaurus of English Words and Phrases.* – Longman Group Limited, 2003. – 1232 p.
9. www.dictionary.cambridge.org
10. www.dictionary.reference.com

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Скибицкая Н.В., к.филол.н., ассист.,
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

ДЕЙКТИЧЕСКИЕ ФУНКЦИИ ПРЕФИКСОИДНЫХ ОСНОВ С ТЕМПОРАЛЬНЫМ ЗНАЧЕНИЯМ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье рассмотрена роль прилагательных и существительных в выражении временных значений в современном английском языке. Основным средством их образования являются префиксоидные основы и префиксы, которые упорядочивают временную ось в плане прошлого (очень древнего, древнего, предыдущего, бывшего) – настоящего вневременного и следующего, нового. Определена роль интернациональных основ в формировании слов-выразителей категории темпоральности в современном английском языке.

Ключевые слова: часовой дейксис, категория темпоральности, префиксация, осново- и словосложение, интернационализмы.

Skybytska N. V., PhD, Assistant Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv

DEICTIC FUNCTIONS OF SEMI-STEMS WITH TEMPORAL MEANINGS IN MODERN ENGLISH

The article is dedicated to the role of adjectives and nouns in expressing of temporal meanings in Modern English. Semi-stems and prefixes being its main means of formation, arrange the time axis regarding the past (ancient, old, antecedent, former) – the present timeless and the forthcoming, modern/new. The role of international stems in forming of words expressing the category of temporality in Modern English has been defined.

Key words: time deixis, the category of temporality, prefixing, word composition.

УДК 81'23:159.946.3

Смолянская А., маг.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ОБРАЗНЫЕ СТЕРЕОТИПЫ СКАЗОЧНЫХ ПЕРСОНАЖЕЙ В РАЗВИТИИ МЫШЛЕНИЯ И РЕЧИ РЕБЕНКА

Статья посвящена изучению роли терапевтических текстов в формировании и развитии образных стереотипов в детском сознании. На материале русских сказок был проведен эксперимент с участием